

29 oktober 2019

Eindrapportage
Impactproject Klimaatstraat Nieuwdorp

Impactproject Klimaatstraat Nieuwdorp
Eindrapportage

Gemeente Borsele / Rothuizen
29 oktober 2019
BS1116

Een samenwerking van:
Gemeente Borsele
Rothuizen Architecten Stedenbouwkundigen
Het Nieuwe Samenspel
HZ University of Applied Science

1. Inleiding	5
1.1 Aanleiding	5
1.2 Samenwerking	5
1.3 Proces	7
1.4 Leeswijzer	7
2. Bewonersbijeenkomsten	9
2.1 Eerste bewonersbijeenkomst: aankondigen en dromen	9
2.2 Tweede bewonersbijeenkomst: concretiseren	13
2.3 Derde bewonersbijeenkomst: concretiseren en evalueren	17
3. Overige acties	21
3.1 Stedelijke Wateropgave	21
3.2 Basisschool De Regenboog	21
3.3 Energiek Zeeland	23
3.4 Bezoek Deltacommissaris	23
3.5 Bedrijvenbijeenkomst	23
4. Lessons learned	25
4.1 Proces	25
4.2 Communicatie	25
4.3 Inhoud	25
5. Vervolgstappen	27

luchtfoto Nieuwdorp met aanduiding van de twee Klimaatstraten

1.1 Aanleiding

In Nieuwdorp (gemeente Borsele) werken burgers, verenigingen, organisaties en ondernemers samen aan een nieuwe dorpsvisie en masterplan voor het dorp. In dit proces staat de participatie van alle belanghebbenden voorop. Nieuwdorp ondervindt al enkele decennia invloed van het aangrenzende haven- en industriegebied (Sloegebied): geluid, geur en hittestress hebben een negatief effect op de leefbaarheid van het dorp. In het kader van de dorpsvisie/het masterplan is een nieuwe, positieve dialoog op gang gekomen. Inwoners nemen hierbij in nauw overleg met bedrijven zelf het initiatief om de leefbaarheid te vergroten en de leefomgeving te verduurzamen. Dit traject heeft geleid tot het opstellen van een integrale toekomstvisie voor het dorp, met 24 nader uit te werken projecten. De 'Klimaatstraat' is één van deze projecten.

In Nieuwdorp is gebleken dat het verduurzamen van de leefomgeving (zowel gebouwen als openbare ruimte) een van de prioriteiten is voor de dorpsvisie/het masterplan. In de gevoerde gesprekken is klimaatadaptatie een actueel thema. De klimaatstresstest laat zien dat het nabijgelegen haven- en industrieterrein van het Sloegebied zorgt voor hittestress. Bewoners van enkele straten ondervinden wateroverlast tijdens hevige regenbuien. Ook de actuele discussie over energietransitie gaat niet aan Nieuwdorp voorbij. Het dorp wil het eerste energieneutrale dorp van de gemeente Borsele worden. Hier kan het haven- en industriegebied met restwarmte, een in aanleg zijnde zonnepark, de kerncentrale en de aanleg van windenergieparken voor de kust van Zeeland een positieve bijdrage aan leveren.

De gemeente Borsele wil samen met inwoners, ondernemers en organisaties onderzoeken hoe Nieuwdorp klimaatbestendig en energieneutraal gemaakt kan worden. De introductie van de Klimaatstraat Nieuwdorp is de eerste stap naar een energieneutraal en klimaatbestendig Nieuwdorp. In dit traject gaan we met elkaar aan de slag om de bewustwording en kennis over de thema's klimaat en energie te vergroten. Daarnaast gaan we op zoek naar manieren om in eerste instantie de Hertenweg en de Prinses Margrietstraat klimaatbestendig en energieneutraal te maken. In het kader van het energieneutraal maken is binnen de gemeente reeds een proces in gang gezet. Het Impactproject klimaatadaptatie maakt het mogelijk ook met deze ambities aan de slag te gaan, en het op lokaal niveau in de vorm van een pilot te combineren met de opgave voor energietransitie.

1.2 Samenwerking

De Klimaatstraat Nieuwdorp is geselecteerd voor ondersteuning door het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie. De Klimaatstraat kan daardoor rekenen op een subsidie voor ondersteuning in de vorm van procesbegeleiding, advies-, ontwerp- of rekencapaciteit. Hiervoor zoekt de gemeente Borsele samenwerking met Rothuizen Architecten en Stedenbouwkundigen, de HZ University of Applied Sciences en Het Nieuwe Samenspel.

Rothuizen Architecten Stedenbouwkundigen

Rothuizen heeft een lange traditie in de gemeente Borsele op het vlak van stedenbouw en architectuur. Sinds 2017 zijn zij betrokken bij de totstandkoming van het Masterplan Nieuwdorp, waar de Klimaatstraat uit is voortgekomen. Rothuizen bewaakt de relatie met het Masterplan. Daarnaast verzorgen zij in het kader van het Impactproject het voorbereiden, leiden en begeleiden van de bijeenkomsten, het maken van verslagen en rapportages en het visualiseren van de (her)inrichtingsvoorstellen. Rothuizen is penvoerder/contractant van het subsidietraject.

HZ University of Applied Sciences

De HZ zorgt voor het samenbrengen en analyseren van alle voor deze opgave relevante kennis op het gebied van klimaatadaptatie en energietransitie en het inbrengen van kennis en ervaring tijdens de diverse bijeenkomsten. Daarnaast toetsen zij de haalbaarheid en effectiviteit van de (her)inrichtingsvoorstellen.

Het Nieuwe Samenspel

Het Nieuwe Samenspel wordt in opdracht van het A&O fonds Gemeenten ontwikkeld. Het is een serious game waarin ambtenaren en burgers leren hoe zij kunnen samenwerken om hun participatie doelen te realiseren. In zes deelnemende Zeeuwse gemeenten wordt een prototype van Net Nieuwe Samenspel gespeeld in een real life casus. Met de kennis die opgedaan wordt in de proeftuinen wordt de definitieve versie van het spel gemaakt. Deze versie wordt vervolgens gratis ter beschikking gesteld aan iedereen die de samenwerking tussen burgers en de overheid wil ondersteunen.

- Sociaal domein**
1. School, dorps huis, sport-/ gymzaal en kinderopvang
  2. Herbestemming Bethelkerk
  3. Beheersstichting dorps huis (niet op de kaart)
- Woonomgeving en landschap**
4. Dorpshart
  5. Noordelijke dorpsrand
  6. Zuidelijke dorpsrand
  7. Groenstructuurplan (niet op de kaart)
  8. Dorpsbossen
  9. Natuuronderzoek (niet op de kaart)
  10. Plannen R&B Wonen
- Verkeer en verkeersveiligheid**
11. Hertenweg, Havenweg en Prinses Margrietstraat
  12. Landbouwverkeer
- Economie**
13. Expathotel (niet op de kaart)
  14. Initiatieven huisvesting van buitenlandse werknemers (niet op de kaart)
- Duurzaamheid**
15. Energieneutraal (niet op de kaart)
  16. Woningisolatie (niet op de kaart)
  17. Circulair bouwen (niet op de kaart)
  18. Klimaatstraat
- Toerisme en recreatie**
19. Relatie met de Sloekreek
  20. Toeristisch-recreatieve voorzieningen (niet op de kaart)
  21. Pannakooi (niet op de kaart)
  22. Beweegtuint
- Communicatie en imago**
23. Positief imago (niet op de kaart)
  24. Communicatieplan (niet op de kaart)

leefbaarheidsagenda op de kaart (bron: Dorpsvisie Nieuwdorp)

1.3 Proces

De samenwerkingspartners werken in het kader van het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie in Nieuwdorp aan een tweeledige doelstelling:

- het vergroten van bewustwording over de thema's klimaatadaptatie en energietransitie;
- samen met inwoners, overheden, bedrijven en organisaties werken aan het klimaatbestendig en energieneutraal maken van twee straten.

Daartoe is een stappenplan opgesteld, wat grofweg bestaat uit de volgende stappen:

- Stap 1 Aankondigen: introduceren van de Klimaatstraat, aankondigen van de te nemen stappen en peilen van de bereidheid tot deelname aan het proces;
- Stap 2 Dromen: met inwoners en vertegenwoordigers van bedrijven en organisaties 'dromen' over een klimaatbestendig en energieneutraal Nieuwdorp;
- Stap 3 Concretiseren: met een aantal werkgroepen aan de slag om de gedroomde doelen en ambities concreter te maken en vorm te geven;
- Stap 4 Evalueren: delen van de uitkomsten van het traject en bespreken wat er goed ging en wat er in de toekomst beter kan of moet. Deze stap vormt het eindpunt van het Impactproject Klimaatstraat Nieuwdorp, maar allerminst het eindpunt om Nieuwdorp klimaatbestendig en energieneutraal te maken.

Deze rapportage geeft een weergave van de stappen die gezet zijn in het kader van het Impactproject Klimaatstraat Nieuwdorp.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt verslag uitgebracht van de drie bewonersbijeenkomsten op 19 november 2018, 25 maart 2019 en 23 oktober 2019. In hoofdstuk 3 worden aanvullende activiteiten in het kader van het Impactproject toegelicht. In het vierde hoofdstuk zijn de geleerde lessen van het traject gebundeld, ofwel de 'lessons learned'. Deze rapportage sluit in hoofdstuk 5 af met een aantal vervolgstappen om te komen tot een klimaatbestendig en energieneutraal Nieuwdorp.

impressie van de eerste bijeenkomst

2.1 Eerste bewonersbijeenkomst: aankondigen en dromen

Op 19 november 2018 heeft de eerste bijeenkomst met inwoners, organisaties en ondernemers in het kader van de Klimaatstraat Nieuwdorp plaatsgevonden. Onderstaand een weergave van deze bijeenkomst.

Aankondigen

Om inwoners, ondernemers en organisatie uit Nieuwdorp op de hoogte te brengen van de Klimaatstraat Nieuwdorp en de kans te geven hierin te participeren, is het project op verschillende manieren en momenten aangekondigd:

- Op 9 oktober is een vertegenwoordiging van de Dorpsraad op de hoogte gebracht en gevraagd mee te denken en doen;
- In de Prinses Margrietstraat en de Herteweg zijn huis-aan-huis folders verspreid;
- Tijdens een bijeenkomst van de Klankbordgroep Masterplan Nieuwdorp (29 oktober 2018) en tijdens de jaarvergadering van de Dorpsraad (14 november 2018) is het idee gepresenteerd;
- In diverse lokale kranten en sociale media is een uitnodiging voor de eerste bijeenkomst gepubliceerd;
- Diverse personen, ondernemingen en organisaties zijn gericht uitgenodigd om deel te nemen aan de eerste bijeenkomst.

Opzet van de avond

De eerste bijeenkomst in het kader van de Klimaatstraat Nieuwdorp vond plaats op maandag 19 november om 19.30 uur in dorps huis Ammekore te Nieuwdorp. In totaal zijn er tijdens deze avond 63 aanwezigen (inclusief gemeente, HZ, HNS en Rothuizen), waarvan 58 personen hebben ingetekend op de presentielijst (zie bijlage). Tijdens deze avond kan ook het groenstructuurplan ingezien worden, een klein deel van de aanwezigen komt specifiek hiervoor.

Wethouder Witkam heet iedereen van harte welkom en leidt de avond in. Hij legt de relatie met het Masterplan uit en benadrukt het belang van een duurzame ontwikkeling. Ernst-Jan Pals (Rothuizen) geeft een korte toelichting op de thema's klimaatadaptatie en energietransitie en vertelt welk traject er in het kader van het Impactproject doorlopen zal worden.

Het Nieuwe Samenspel

Tijdens deze eerste bijeenkomst wordt aan twee tafels Het Nieuwe Samenspel gespeeld, een tafel over klimaatadaptatie en een tafel over energietransitie. Don Monfils (Het Nieuwe Samenspel) legt uit wat het doel is van het spel: elkaar leren kennen, samen aan 'de reis beginnen', plezier hebben en dromen over wat er speelt en kan gaan komen in Nieuwdorp.

Op beide tafels ligt een groot spelbord met allemaal zeshoekige vakjes, waarin verschillende kaartjes kunnen worden gelegd. Links op het bord is de startpositie, rechts is het doel: een energieneutraal / klimaatbestendig Nieuwdorp. Ieder spel wordt gespeeld door 7 spelers en een spelleider in de eerste ring. Een tweede ring aan mensen zit erachter en kan influisteren of aanvullingen doen op het spel.

Alle spelers kiezen om de beurt een kaartje van een onderwerp en vervolgens vertelt iedereen waarom dit kaartje is gekozen. Door alle gekozen en besproken kaartjes op het spelbord neer te leggen, doorlopen de spelers de weg van de startpositie naar het doel. Gedurende het spel komen vragen aan bod als:

- Zitten we met de juiste mensen aan tafel?
- Hoe willen we met elkaar omgaan?
- Welke beren op de weg zien we?

impressie van de eerste bijeenkomst

Tafel Klimaatbestendig

Het spel over klimaatadaptatie wordt begeleid door Don Monfils en gespeeld door 7 spelers in de binnenring, te weten: 4 bewoners van Nieuwdorp mee (waarvan 3 leden van de dorpsraad en iemand van SVN), een medewerker van R&B Wonen, een medewerker van Waterschap Scheldestromen en een ambtenaar van de gemeente Borsele.

Tafel Energietransitie

Het spel over energietransitie wordt begeleid door Sonja Nossent en gespeeld door 7 spelers in de binnenring, te weten: een lid van de dorpsraad, 2 ondernemers uit Nieuwdorp, een medewerker van Zeeuwind, een medewerker van Enduris, een medewerker van R&B Wonen en een ambtenaar van de gemeente Borsele.

Uitkomsten

De belangrijkste uitkomsten van het spel over klimaat zijn als volgt: Hun 'droom' kwam grotendeels overeen: 'een groene leefomgeving met veel schaduw en wateropvang en aandacht voor de klimaatverandering'. Om daar te komen moeten maatregelen genomen worden mét iedereen die (ook financieel) bereikbaar zijn voor iedereen: meer bomen en groen en waterberging. Naast de bewoners kan ook de basisschool betrokken worden. Een duidelijk proces is daarbij nodig. Obstakels (beren op de weg) die men ziet zijn: verschillende meningen en inzichten, trage processen en procedures en krijgen we iedereen wel mee? Deskundigheid op het gebied van techniek en financiering wordt nog gemist aan tafel.

De belangrijkste uitkomsten van het spel over energie zijn als volgt: Men 'droomde' van een gezamenlijke zoektocht naar een zekere toekomst met nieuwe energiedragers in een groen, leefbaar Nieuwdorp. Mogelijkheden werden gezien in het verbinden van de verschillende duurzame bronnen (incl. restenergie uit het Sloegebied) op weg naar een circulaire (Cradle to Cradle) economie. Dit te bereiken door een stapsgewijs proces (no regret maatregelen en laaghangend fruit eerst) met betrokkenheid van iedereen (ook de mensen met weinig mogelijkheden). Belemmeringen worden gezien in de betaalbaarheid, financiering en wet- en regelgeving. En krijgen we iedereen wel mee? Daarvoor moeten bewoners, bedrijven, verenigingen en banken aangesloten worden. Energie-ambassadeurs kunnen koplopers zijn. Ook is kennis nodig van de bestaande infrastructuur en het energiegebruik / de CO2-emissies en mogelijke energiebronnen.

LESSONS LEARNED

Zorg voor een tijdige en duidelijke communicatie. Wijs daarvoor één persoon aan, die alle communicatie aanstuurt.

Wanneer ervoor wordt gekozen meerdere onderwerpen te behandelen tijdens een bijeenkomst, zorg dan voor voldoende rust, zodat aanwezigen zich kunnen concentreren op hun onderwerp.

Probeer tijdig een goede inschatting te maken van het aantal verwachte aanwezigen en stem de opzet van de bijeenkomst hierop af. Zo kunnen zoveel mogelijk aanwezigen actief betrokken worden bij het onderwerp.

Zorg voor goede inleiding van de thema's energie en klimaat. Iedereen lijkt gevoel te hebben bij het onderdeel energietransitie, maar klimaatadaptatie lijkt voor velen een minder bekend thema.

Wanneer klimaat en energie samen worden behandeld, zorg er dan voor dat beide onderdelen aan bod komen en voorkomen dat het thema energie de discussie domineert.

impressie van de tweede bijeenkomst

2.2 Tweede bewonersbijeenkomst: concretiseren

De tweede bijeenkomst in het kader van de Klimaatstraat Nieuwdorp vond plaats op maandag 25 maart 2019 om 19.30 uur in dorps huis Ammekore te Nieuwdorp. De opzet van deze avond was erop gericht om zoveel mogelijk inwoners aan het woord te laten en was bedoeld om de opgave te concretiseren. We zijn met de inwoners in gesprek gegaan en de stakeholders (bedrijven en organisaties) waren op afroep beschikbaar, de 'hulplijnen'.

Opzet van de avond

Wethouder Witkam heette iedereen van harte welkom en leidde de avond in. Hij legde de relatie met het Masterplan uit en benadrukte het belang van een duurzame ontwikkeling. Vervolgens gingen we in 4 tafels uiteen: 2 tafels over de Hertenweg en 2 tafels over de Prinses Margrietstraat. Iedere tafel bood ruimte aan maximaal 10 inwoners en werd begeleid door een gespreksleider. Op iedere tafel lag een luchtfoto van de straat.

Er waren 2 rondes: een ronde over energie en een ronde over klimaat. Op deze manier konden alle aanwezigen zich uitspreken over beide thema's en kwamen beide straten aan bod. Voor beide thema's waren vooraf vragen voorbereid (zie onderstaand).

Klimaatadaptatie

Algemeen: Ons klimaat verandert. En volgens veel wetenschappers is de mens een belangrijke oorzaak van die verandering. Als we niet snel wat doen, kunnen de gevolgen wel eens onomkeerbaar zijn, spiegelen ze ons voor. Wetenschappers hebben berekend dat – als we de CO2 uitstoot niet fors verminderen – de temperatuur 3 tot 4,8 graden kan stijgen de komende eeuw. Hierdoor zal de zeespiegel stijgen, de schattingen lopen uiteen van 26 tot 82 cm de komende eeuw. Daarnaast wordt verwacht dat het weer meer extremen zal vertonen: lange periode van droogte versus hevige neerslag. Deze effecten zijn van invloed op onze leefomgeving. Maar hoe vangen we deze veranderingen op in onze eigen straat? Hoe zorgen we ervoor dat onze klimaatstraat in Nieuwdorp klimaatbestendig wordt?

Aan de hand van een aantal vragen verkennen we hoe er gedacht wordt over het thema klimaatverandering:

1. Waar staan we?
  - Wie ben je en hoe ervaar je de klimaatverandering?
  - Wat ervaar je nu al?
  - Wat gaat er veranderen?
2. Wat kan er?
  - Welke mogelijkheden zie je voor de klimaatbestendige straat?
  - Wat kan je zelf doen?
  - Wat kan je met je burens doen?
  - Wat kunnen de instanties doen?
3. Wat houdt ons tegen?
  - Welke beren zie je op weg naar een klimaatbestendige straat?
  - Wat kunnen we met die beren doen?
4. Hoe beginnen we?
  - Hoe gaan we samen aan de slag in de straat?
  - Wie doen er mee?
  - Wat is de eerste stap?
  - Wat spreken we samen af?

energie neutraal Nieuwddorp

Weergave van de sessie KLIMAATSTRAAT NIEUWDDORP van 25 maart 2019
Tijdens deze sessie dachten 28 betrokken inwoners en vertegenwoordigers van bedrijven, organisaties en de gemeente na over een klimaatbestendige en energieneutrale Hertenweg en Prinses Margrietstraat.

WAAR STAAN WE?

WAT KAN ER?

WAT HOUDT ONS TEGEN?

HOE BEGINNEN WE?

klimaatbestendig Nieuwddorp

Weergave van de sessie KLIMAATSTRAAT NIEUWDDORP van 25 maart 2019
Tijdens deze sessie dachten 28 betrokken inwoners en vertegenwoordigers van bedrijven, organisaties en de gemeente na over een klimaatbestendige en energieneutrale Hertenweg en Prinses Margrietstraat.

visual van de uitkomsten

Energietransitie

Algemeen: Onze energie voorziening gaat veranderen. De fossiele brandstoffen die we nu gebruiken worden schaars. Bovendien zijn ze de oorzaak van de uitstoot van CO₂, een belangrijke oorzaak van de klimaatverandering. Ook worden we voor de levering steeds afhankelijker van het buitenland nu we uit solidariteit met de Groningers de gaskraan dichtdraaien. Daarom is het goed om te kijken hoe we zonder olie en gas duurzamer, levensloopbestendiger, comfortabeler en voordeliger kunnen leven en wonen in onze eigen klimaatstraat in Nieuwdorp.

Aan de hand van een aantal vragen inventariseren we hoe de aanwezigen aankijken tegen de energietransitie:

1. Waar staan we?
  - Wie ben je en hoe kijk je aan tegen de energietransitie?
  - Wat doe je zelf al?
  - Wat wil je gaan doen?
2. Wat kan er?
  - Welke mogelijkheden zie je voor de straat?
  - Wat kan je zelf doen?
  - Wat kan je met je burens doen?
  - Wat kunnen de instanties doen?
3. Wat houdt ons tegen?
  - Welke beren zie je op weg naar een energieneutrale straat?
  - Wat kunnen we met die beren doen?
4. Hoe beginnen we?
  - Hoe gaan we samen aan de slag in de straat?
  - Wie doen er mee?
  - Wat is de eerste stap?
  - Wat spreken we samen af?

Uitkomsten

De uitkomsten van de avond hebben we gevisualiseerd in een 'visual'. De genoemde antwoorden zijn hierin per vraag geclusterd, waarbij geldt dat hoe groter de bol, hoe vaker het antwoord is gegeven. De antwoorden over energie staan bovenin (blauw), de antwoorden over klimaat onderin (groen). De visual is een leidraad voor het vervolg van het traject van ontwerp naar realisatie.

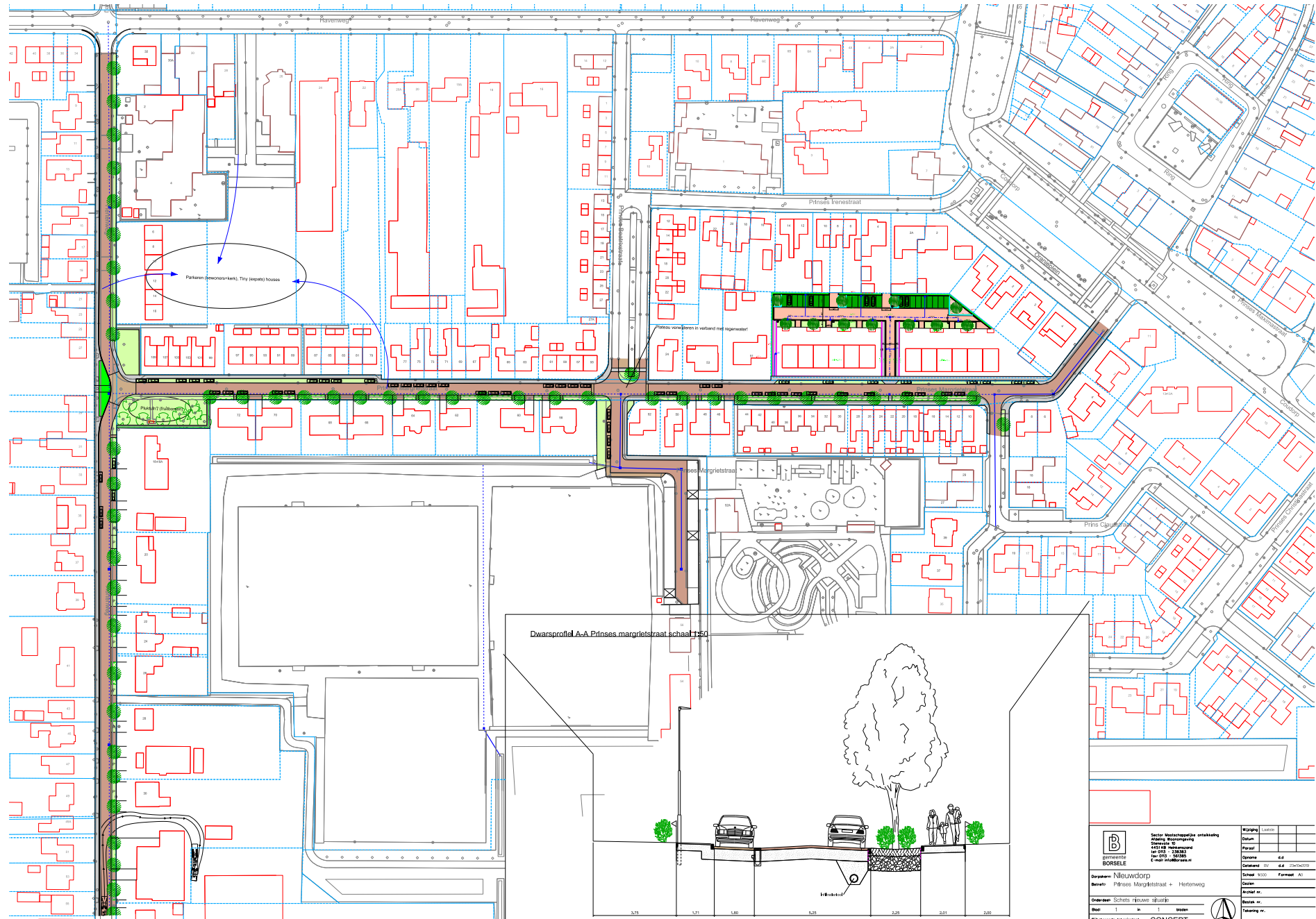
LESSONS LEARNED

Word concreet. Veel aanwezigen hadden verwacht (en gehoopt) dat er de tweede bijeenkomst een concreet voorstel op tafel zou liggen om op te reageren.

Het uiteengaan in kleinere groepen dan de eerste bijeenkomst gaf meer aanwezigen de mogelijkheid actief mee te praten over de opgave.

De opkomst was aanzienlijk kleiner dan de eerste bijeenkomst. Het is dan ook zaak om goed voor ogen te hebben hoe en wanneer er wordt uitgenodigd.

Als het gaat over het energiezuiniger maken van hun woning en het overstappen naar duurzame energie, is men vooral benieuwd naar de kosten die hiermee gemoeid zijn. Hierop is geen algemeen antwoord te geven, een advies-op-maat kan nuttig zijn.

concept inrichtingsvoorstel Prinses Margrietstraat en Hertenweg

impressie van de derde bijeenkomst

2.3 Derde bewonersbijeenkomst: concretiseren en evalueren

Op woensdag 23 oktober 2019 vond er in dorps huis Ammekore een avondbijeenkomst plaats over het Masterplan Nieuwdorp. Na de opening door wethouder Witkam werden er 4 onderdelen van het Masterplan besproken:

- preventief (ecologisch) soortenonderzoek;
- inrichting van het kavel Steketeepad;
- ideeën voor het dorps hart: school, gymzaal en dorps huis;
- inrichting van de Klimaatstraten.

Het onderdeel soortenonderzoek werd middels een plenaire presentatie toegelicht, voor de andere drie onderdelen waren tafels ingericht om met de aanwezigen aan de slag te gaan. Ieder onderdeel had een eigen tafel en de aanwezigen gingen in drie groepen de tafels langs. De tafel Klimaatstraat ontving drie groepen van elk circa 10 inwoners.

Inrichtingsvoorstellen

Voorafgaand aan de bijeenkomst zijn door de gemeente Borsele in samenwerking met Rothuizen een inrichtingsvoorstel en impressies gemaakt voor de Hertenvweg en de Prinses Margrietstraat. Hierin zijn zoveel mogelijk ideeën en opmerkingen uit eerdere bijeenkomsten meegenomen.

Klimaatadaptatie

De meest zichtbare ingrediënten van het inrichtingsvoorstel hebben betrekking op klimaatadaptatie. Op hoofdlijnen gaat het om:

- het beperken van de oppervlakte aan verharding:
  - versmallen rijbaan (heeft tevens een positief effect op de verkeersveiligheid);
  - alleen trottoirs waar ze ook echt nodig zijn;
  - vergroenen van parkeerstroken en -vakken.
- het aanbrengen van een doorlopende groenstrook waarin water kan worden opgenomen;
- het planten van bomen, rekening houdend met gewenste en ongewenste schaduwwerking (zonnepanelen);
- afwatering richting nabijgelegen sportvelden en dorpsbossen waar mogelijk;
- zoveel mogelijk infiltreren van hemelwater middels een infiltratierool.

Prinses Margrietstraat oostzijde bestaande situatie

Prinses Margrietstraat oostzijde voorgestelde situatie

Prinses Margrietstraat westzijde bestaande situatie

Prinses Margrietstraat westzijde voorgestelde situatie

Hertenweg bestaande situatie

Hertenweg voorgestelde situatie

Daarnaast was er een maquette met voorbeelden hoe men ook in de eigen tuin een bijdrage kan leveren, door het toepassen van minder verharding en meer groen.

Energietransitie

- Maatregelen op het vlak van energietransitie zijn veelal minder zichtbaar in de inrichtingsvoorstellen. Het betreft hier onder andere:
- het toepassen van energiezuinige openbare verlichting (led);
- faciliteren van elektrisch rijden, door het plaatsen van laadpalen op het Oranjeplein en het voorbereiden van laadpalen op het parkeerterrein achter de Prinses Margrietstraat;
- aandacht voor capaciteit kabels en leidingen;
- overleg met lokale bedrijven op het gebied van bouw en installatietechniek. Wat kunnen zij voor het dorp betekenen?
- mogelijkheid tot het inwinnen van advies-aan-huis;
- totaaloverzicht behouden: ontwikkelingen op het gebied van energie, mogelijkheden uit de omgeving (restwarmte), et cetera.

Opgehaalde reacties

Over het algemeen werd er in de drie groepen positief gereageerd het de inrichtingsvoorstellen en bijbehorende impressies. Het beeld van een groenere woonomgeving sprak de aanwezigen aan. Er werden ook kanttekeningen geplaatst en opmerkingen gemaakt. Onderstaand een overzicht:

- zorgvuldige boomkeuze:
  - niet te hoog;
  - geen schaduw op zonnepanelen;
  - niet te veel rommel (goten, geparkeerde auto's, tuinen);
  - moeten er in de Herteweg niet aan 2 zijden bomen staan?
- aandacht voor verkeersveiligheid:
  - voldoende ruimte voor fietsers en voetgangers;
  - probeer landbouwverkeer zoveel mogelijk uit het dorp te weren, bijvoorbeeld door 'bypass' door dorpsbos;
  - probeer ook vrachtverkeer zoveel mogelijk te weren: bewegwijzering, route Kloosterboer – McCain, verbodsborden.

- betrek ook particulieren bij het afkoppelen van het hemelwater, bijvoorbeeld door dakgoten aan te sluiten op een gescheiden systeem, of door regentonnen aan te bieden;
- zorg voor een goede communicatie en betrek zoveel mogelijk bewoners;
- onderzoek ook de mogelijkheden van waterstof en eventuele andere energiebronnen;
- maatregelen van het Rijk, zoals het afschaffen van de salderingsregeling voor zonne-energie, hebben een nadelig effect op de bereidheid te investeren.

LESSONS LEARNED

Door een concreet voorstel op tafel te leggen, konden aanwezigen zien wat de opgave kan betekenen voor hun leefomgeving en konden ze hierop reageren.

Wanneer het gaat over de herinrichting van de openbare ruimte, komt verkeersveiligheid en bereikbaarheid nagenoeg altijd aan bod. Verlies dit onderwerp dan ook nooit uit het oog.

Bomen blijken een heet hangijzer: wel in de straat maar niet voor de deur. Zorg dan ook voor de juiste boomkeuze op de juiste plaats en zorg dat ze goed onderhouden worden.

De opkomst was aanzienlijk kleiner dan de eerste bijeenkomst. Bedenk een strategie om meer mensen te betrekken bij de herinrichting van hure directe leefomgeving.

impressie van de ideeënrijsvraag op basisschool De Regenboog

3.1 Stedelijke Wateropgave

Op 15 april en 6 mei hebben bijeenkomsten met Waterschap Scheldestromen plaatsgevonden om de stedelijke wateropgave (SWO) voor Nieuwdorp in kaart te brengen. Met een divers gezelschap is gebrainstormd over de knelpunten en mogelijke oplossingen, niet alleen voor water, maar ook voor andere klimaatvraagstukken. van deze bijeenkomsten zijn verslagen gemaakt. Op dit moment wordt gekeken welke rol het waterschap in Nieuwdorp kan spelen.

3.2 Basisschool De Regenboog

Ook op de Nieuwdorpse basisschool is aandacht besteed aan de Klimaatstraat. Kinderen spelen immers een belangrijke rol in de bewustwording. Miora Maat van de gemeente Borsele heeft een ideeënprijsvraag gehouden voor leerlingen van groep 6,7 en 8 van De Regenboog. De leerlingen kregen les van twee collega's van de gemeente over klimaat, duurzaamheid en biodiversiteit. Ook werd aan het einde van de les een wedstrijd uitgeschreven om de klimaatstraat voor Nieuwdorp te ontwerpen. Op donderdag 27 juni presenteerden de leerlingen hun voorstellen aan een jury, die onder andere bestond uit wethouder Arno Witkam en de directeur van de school, Pieter Goudappel.

De leerlingen hadden in tweetallen mind maps gemaakt over hoe zij de Prinses Margrietstraat zouden inrichten. Daarna zijn ze aan slag gegaan met het maken van maquettes en presenteerden 12 tweetallen hun ideeën. De jury van de gemeente was onder de indruk van de plannen en de manier waarop de leerlingen de plannen hebben uitgewerkt. Wethouder Arno Witkam: "Ik was zeer onder de indruk van alle presentaties. Na lang beraad kwamen Kai van Leeuwen en Kay Paijmans als uiteindelijke winnaars uit de bus. Zij hadden het meest complete voorstel met aandacht voor klimaat, duurzaamheid en biodiversiteit en innovatieve oplossingen." Biodiversiteit, circulair denken, vergroening en wateropslag zijn genoemde ideeën waarmee de gemeente aan de slag kan. Naast dat alle kinderen een pakje bloemenzaad kregen, was er voor de school een wormerie als prijs.

impressie van het bezoek van de Deltacommissaris

3.3 Energiek Zeeland

Omdat klimaat en energie wat ons betreft onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, zoeken we ook naar oplossingen voor het energievraagstuk. Daarom heeft Nieuwdorp zich aangesloten bij een pilot van Energiek Zeeland. Woningeigenaren kunnen op deze manier een advies op maat krijgen hoe zij hun woning beter kunnen isoleren en (stap voor stap) over kunnen schakelen naar duurzame energiebronnen. Inmiddels hebben ca. 10 eigenaren zich voor de pilot ingeschreven en is gestart met het adviseren van woningeigenaren. Afhankelijk van de uitkomsten van de eerste woningbezoeken, wordt gekeken of de pilot uitgebreid kan worden.

3.4 Bezoek Deltacommissaris

Op 13 november 2018 heeft vertrekkend Deltacommissaris Wim Kuijken een bezoek gebracht aan Zeeland. Hij bracht onder andere een bezoek aan Nieuwdorp waar hij zich liet bijpraten over het project Klimaatstraat. Belangrijkste les is dat dit project vooral ook een sociale opgave is. Bewoners komen niet alleen in actie vanwege het klimaat maar ook omdat ze zich betrokken voelen bij de leefbaarheid van hun dorp. De deltagcommissaris gaf aan dat juist op straatniveau, in de haarvaten van ons land, het begint en dat het belangrijk is dat er maatregelen worden genomen. "Iedereen zal wat moeten doen, want niemand kan het alleen oplossen." Het werkbezoek werd afgesloten met een bezoek aan het bedrijf MSP Onions BV die samen met een nabijgelegen museum heeft gezorgd voor extra waterberging, die werkt aan een forse CO2 besparing in de eigen bedrijfsvoering en een volledig geautomatiseerde en gasloze nieuwe uienfabriek neerzet.

3.5 Bedrijvenbijeenkomst

Lokale bedrijven worden actief betrokken bij de Klimaatstraat. In dat kader is op 7 oktober een bedrijvenbijeenkomst georganiseerd door bedrijven in de bouw, installatietechniek en inrichting van de buitenruimte. Gezamenlijk wordt gezocht naar welke rol zij in Nieuwdorp kunnen spelen, bijvoorbeeld door het geven van informatie en advies, het delen van kennis en ervaring (goede voorbeelden) en het bieden van financiële voordelen (schaalvoordeel).

Iedere gezette stap leidde wel tot nieuwe inzichten en leermomenten. De projectgroep is zich hiervan bewust en wil van dit proces leren wat goed ging, maar vooral ook wat beter kan. Nieuwdorp is immers groter dan de 2 Klimaatstraten en de gemeente Borsele telt nog 14 kernen. De in de Klimaatstraat Nieuwdorp opgedane kennis en ervaring kan van invloed zijn op toekomstige, vergelijkbare projecten. Daarnaast is het delen van kennis een belangrijk onderdeel van de aanpak: binnen de gemeente, in diverse overleggen over klimaatadaptatie, via online platforms, via www.ruimtelijkeadaptatie.nl, met het onderwijs (HZ) et cetera.

In voorgaande hoofdstukken zijn de geleerde lessen benoemd, specifiek voor dat onderdeel of die bijeenkomst. Sommige aandachtspunten komen vaker terug of zijn van algemene aard. Deze zogenaamde lessons learned worden onderstaand in de vorm van aanbevelingen toegelicht.

4.1 Proces

Neem de tijd. Een participatieproces is een dynamisch proces en laat zich moeilijk sturen en plannen. We hebben gemerkt dat een zorgvuldig proces tijd kost, in dit geval meer tijd dan er oorspronkelijk voor het Impactproject beschikbaar was.

Doseer. Een intensief proces als dit – zeker omdat het werd gecombineerd met het proces van het Masterplan Nieuwdorp – heeft als risico dat betrokkenen zich ‘overvraagd’ gaan voelen. Vraag niet te veel tijd van betrokkenen en doseer het aantal en de frequenties van de bijeenkomsten.

Zorg dat iedereen een rol heeft. Wanneer het de bedoeling is om informatie, reactie en meningen op te halen, zorg dan dat zoveel mogelijk mensen zich betrokken voelen bij het proces. Zorg er ook voor dat de opzet van een bijeenkomst is afgestemd op het (te verwachten) aantal aanwezigen, zodat iedereen zijn of haar rol kan spelen.

Spreek verwachtingen uit. Om het maximale uit bijeenkomsten te halen, is het van belang dat alle aanwezigen weten wat er verwacht wordt. Waar gaat de bijeenkomst wel en niet over? Binnen welke kaders kan worden gediscussieerd? Dit voorkomt dat dat gesprekken en discussies te lang gaan over onderwerpen die voor het betreffende project niet ter zake doen.

Luister naar wat anderen van je verwachten. Om het maximale uit een project te halen en mensen betrokken te houden, is het van belang te weten wat ze van jou verwachten. Wil men brainstormen en meedenken? Of wil men liever reageren op een concreet voorstel? In dit geval hadden we eerder een concreet voorstel op tafel moeten / kunnen leggen.

4.2 Communicatie

Stroomlijn de communicatie. Ongestructureerde communicatie zorgt voor verwarring, zoals in ons geval voorafgaand aan de eerste bijeenkomst het geval was. Eén coördinator en aanspreekpunt kan dit voorkomen.

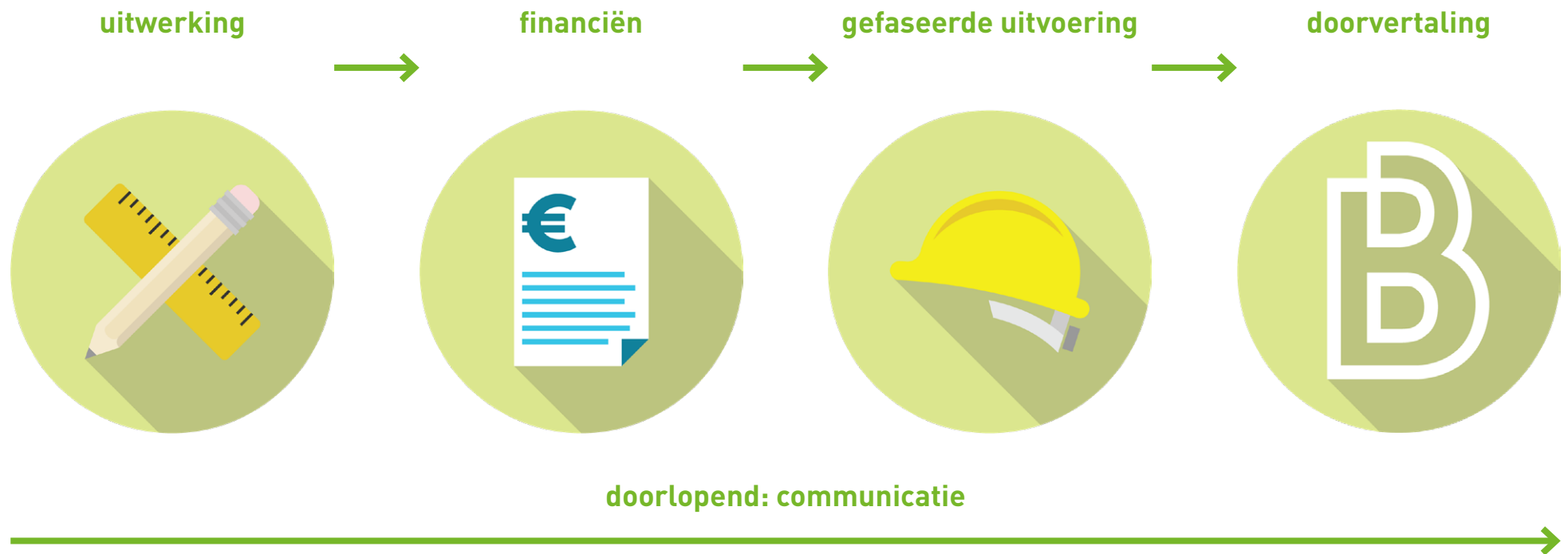
Gericht uitnodigen. Wanneer het de bedoeling is dat zoveel mogelijk betrokkenen zich kunnen uitspreken over veranderingen in hun leefomgeving, probeer dan zoveel mogelijk betrokkenen aanwezig te laten zijn bij bijeenkomsten. Een gestructureerde en gerichte manier van uitnodigen kan daarbij helpen.

Deel informatie. Niet alle betrokkenen kunnen bij alle bijeenkomsten aanwezig zijn. Ook niet iedereen kan direct op voorgeschotelde informatie reageren, sommigen moeten het even op zich laten inwerken. Deel informatie dan ook via verschillende kanalen, bij voorkeur zowel analoog als digitaal.

4.3 Inhoud

Vertel waar het over gaat. Dit project gaat zowel over energietransitie als klimaatadaptatie. Velen lijken gevoel te hebben bij het onderdeel energietransitie, maar klimaatadaptatie lijkt voor velen een minder bekend thema. Zorg er daarom voor dat beide onderdelen worden toegelicht én dat beide onderdelen aan bod komen. Zo kan voorkomen worden dat één thema (in dit geval het thema energie) de discussie domineert.

Houd rekening met andere thema's. Wanneer er maatregelen op het gebied van klimaat en energie worden voorgesteld die ingrijpen in de directe leefomgeving van betrokkenen, raakt dit als vanzelfsprekend ook andere thema's. Denk hierbij aan verkeersveiligheid, parkeren, bereikbaarheid en onderhoud. Verlies 'aangrenzende' thema's dan ook niet uit het oog.

Deze rapportage vormt de afronding van het Impactproject Klimaatstraat Nieuwdorp als onderdeel van het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie. Het vormt echter allerm minst het eindpunt om te komen tot een klimaatbestendig en energieneutraal Nieuwdorp, we staan eigenlijk pas aan het begin. Onderstaand een overzicht van de vervolgstappen die nog gezet moeten worden, voor zover nu bekend:

1. verder uitwerken van de inrichtingsvoorstellen van de Herteweg en de Prinses Margrietstraat, inclusief toetsing van de maatregelen op haalbaarheid en effectiviteit;
2. onderzoeken en uitwerken alternatieve routes voor vracht- en landbouwverkeer;
3. afstemming met netbeheerders over combinatie van ondergrondse en bovengrondse maatregelen;
4. doorlopend overleg met lokale bedrijven over hun rol in de opgave;
5. zoeken naar subsidies en andere financiële middelen voor uitvoering;
6. gefaseerde uitvoering / reconstructie van de Prinses Margrietstraat en Herteweg, planning afhankelijk van uitvoering aangrenzende projecten;
7. verder uitwerken mogelijkheden tot vergroenen van privétuinen;
8. maatregelen Herteweg en Prinses Margrietstraat doorvertalen naar een routekaart voor geheel Nieuwdorp.

Tot slot is het van belang inwoners en lokale organisaties en ondernemers blijvend bij het project te betrekken. Daarom zal er op gezette tijden contact gezocht worden met 'het dorp', zodat er ruimte blijft voor dialoog en het aanscherpen en aanpassen van voorgestelde maatregelen.

Impactproject Klimaatstraat Nieuwdorp
Eindrapportage

Gemeente Borsele / Rothuizen
29 oktober 2019
BS1116

Een samenwerking van:
Gemeente Borsele
Rothuizen Architecten Stedenbouwkundigen
Het Nieuwe Samenspel
HZ University of Applied Science

